

УДК 94(476)«1917»

І. М. Рыжанкоў, старшы выкладчык (БДТУ)

СЯЛЯНСКІЯ АРГАНІЗАЦЫІ БЕЛАРУСКІХ ГУБЕРНЯЎ У ВЫРАШЭННІ ГРАМАДСКІХ І ДЗЯРЖАЎНЫХ ПРАБЛЕМ (ЛІТА – ВОСЕНЬ 1917 Г.)

У публікацыі разглядаецца пытанне месца і ролі сялянскіх арганізацый у рашэнні грамадскіх і дзяржаўных праблем Расіі. Храналагічна агортваецца перыяд з чэрвеня па лістапад 1917 г. Аўтар раскрывае праблематыку, звяртаючыся да матэрыялаў беларускіх губерняў, не занятых нямецкімі войскамі. У працы асвятляецца ўзровень палітызацыі вёскі і яе рэакцыя на падзеі ў краіне. Таксама паказваецца ступень уплыву партый, грамадскіх устаноў у арганізацыі сялянства і ўключэння яго ў палітычнае жыццё.

In article the problem of a place and a role of the country organizations in the decision public and state problems of Russia is considered. The period from June till November, 1917. The Author is chronologically covered opens a problematics addressing to materials of the belarusian provinces which have been not occupied with German armies. In work level of politicization of village and its reaction to events in the country is shown. Also degree of influence of parties, public institutions in the organization of peasantry and its inclusion in political life is shown.

Уводзіны. Дэмакратызацыя грамадска-палітычнага жыцця вясной 1917 г. дала магчымасць рэалізаваць расійскаму соцыуму свае палітычныя, канфесіянальныя, эканамічныя, карпаратыўныя, нацыянальныя патрэбы легальным шляхам аб'яднацца ў партыі, грамадска-палітычныя арганізацыі, якія адпраўлялі прадстаўнікоў у новаствораныя органы кіравання.

Асноўная частка. Як паказала практыка, асноўная частка грамадства – сялянства ў сілу суб'ектыўных і аб'ектыўных прычын першапачаткова не выявіла асабістую зацікаўленасць у стварэнні прадстаўнічых арганізацый. Гэта можна тлумачыць адсутнасцю ў сялянскай грамады палітычнага вопыту, развітай палітычнай культуры, арыгінальным успрыманнем дэмакратычных каштоўнасцей. Неўзабаве, актыўным чынам да гэтага прыступіліся партыі і ўстановы. На працягу вясны – пачатку лета 1917 г. на Беларусі адбылося ўтварэнне губернскіх, павятовых і шэрага валасных сялянскіх Саветаў [1]. Вызначальную ролю ў іх далейшай дзейнасці адыгрывалі пастановы Усерасійскага з'езда сялянскіх дэпутатаў, прынятыя з удзелам 74 дэлегатаў беларускіх губерняў [2]. У цэлым спрыяльныя наступствы ўсерасійскага і губернскіх форумаў для беларускай вёскі выявіліся не адразу. Так, замест заспакаення сялянства і яго згуртавання вакол урадавых і грамадскіх устаноў, у шэрагу вёсак сталі назірацца проціпраўныя дзеянні. Становішча было тым больш нечаканым, што, як сведчылі камісары Б. М. Самойленка, М. М. Друцкі-Сакалінскі, а таксама газета «Речь», напярэдадні з'ездаў ні ў адной з беларускіх губерняў істотных парушэнняў не назіралася. Тым не менш агульная тэндэнцыя да павелічэння колькасці проціпраўных выпадкаў, у асноўным у форме парубак лесу, запатрабавала тлумачальна-прапагандысцкіх намаганняў улад па іх спыненні і прадухіленні з удзелам

зноў створаных выканаўчых камітэтаў Сялянскага саюза і Саветаў. З моманту свайго ўзнікнення Саветы сялянскіх дэпутатаў заявілі сябе ўплывовымі арганізацыямі, якія стаялі на абароне сваіх класавых і дзяржаўных інтарэсаў. Так, амаль на кожным сялянскім з'ездзе выносіліся рэзалюцыі пра барацьбу з дэзерцістам. Асобныя з'езды выказаліся за пазбаўленне дэзерціраў права на зямлю падчас маючай адбыцця аграрнай рэформы [3].

Другім найважнейшым наступствам утварэння сялянскіх арганізацый стала паўсюднае інтэграванне іх прадстаўнікоў у дзяржаўныя (камісарыяты, харчовыя і зямельныя камітэты) і грамадскія структуры. Трывалае прадстаўніцтва ад сялянскіх Саветаў набылі губернскія і павятовыя земствы. Дэпутаты сялянскіх Саветаў удзельнічалі ў вырашэнні спрэчных пытанняў у якасці членаў прымірэнчай камеры або трацейскага суда. Як арганізацыі класавыя сялянскія Саветы вялі ідэйную барацьбу супраць памешчыкаў у асобе Саюза землеўласнікаў, а таксама супраць Беларускага нацыянальнага камітэта (БНК) і Беларускай сацыялістычнай грамады (БСГ), якіх таксама лічылі памешчыцкімі крэатурамі.

На працягу ліпеня – жніўня развіццё сялянскіх арганізацый, у тым ліку на Беларусі, адбывалася пад уздзеяннем палітычных падзей у сталіцы.

Так, у выніку ідэйнага канфлікту паміж Партыяй сацыял-рэвалюцыянераў (ПС-Р) і Працоўнай народна-сацыялістычнай партыямі лідары першай дамагліся прызнання Саветаў адзінай формай арганізацыі сялянства. Умацаванню эсэраўскага ўплыву сярод сялян аб'ектыўна паспрыялі ліпеньскія падзеі ў Петраградзе і ўтварэнне Часовага ўрада на чале з А. Ф. Керанскім. Прэстыж ПС-Р значна ўзняўся пасля апублікавання падрыхтаванай міністрам земляробства В. М. Чарновым пастановы «Аб зямельных камітэтах».

Адной з праяў узросшага аўтарытэту эсэраўскай партыі і яе аграрнай праграмы сталі адпаведныя рэзалюцыі губернскіх з'ездаў сялян Беларусі. 2 жніўня на II з'ездзе сялян Мінскай губерні ў выканкам не прайшоў ні адзін бальшавіцкі дэпутат. Замест Фрунзе на пасаду старшыні Савета быў абраны эсэр І. П. Несцераў. Пэўнае ўмацаванне пазіцый ПС-Р адбылося і ў Віцебскім губернскім Савеце сялянскіх дэпутатаў, у якім пасаду старшыні выканкама замест А. А. Драздзецкага (выкладчык, беспартыйны) заняў Майсееў (салдат, эсэр). У Магілёве губернскаму сялянскаму Савету (старшыня эсэр М. Ф. Засорын) асабістую дапамогу аказваў Р. І. Пеўзнер, які з 25 ліпеня стаў выконваць абавязкі губернскага камісара.

Такім чынам, за час з сакавіка па кастрычнік (уключна) на Беларусі ўзнікла і дзейнічала сетка (без уліку «рэвалюцыйных камітэтаў») і супалак Сялянскага саюза) сялянскіх Саветаў, у тым ліку 4 губернскіх і 33 павятовых [4]. Дакладная колькасць валасных Саветаў не ўстаноўлена. Першыя сталі ўзнікаць яшчэ ў маі – Бярозаўскі Мазырскага павета, а апошні – Нацкі Лепельскага павета ў пачатку кастрычніка.

Структурны адрозненні істотна не адбіваліся на кірунках і формах дзейнасці сялянскіх Саветаў. Як арганізацыі «рэвалюцыйнай дэмакратыі» яны пазіцыянавалі сябе найперш абаронцамі класавых інтарэсаў працоўных, а іх (інтарэсаў) асноўны змест бачылі ў справядлівым – на карысць сялян – вырашэнні аграрнага пытання Устаноўчым сходам. Такім чынам, уся энергія створаных Саветаў мусіла скіроўвацца на ўсебаковую дапамогу Часоваму ўраду як гаранту абвешчаных рэформ. Присутнасць у апошнім міністраў-сацыялістаў толькі ўзмацняла яе.

Каб зрабіць гэту дапамогу свядомай, а значыць больш плённай, арганізатарам давялося прыкласці шмат сіл па згуртаванні сялянства і яго палітычнай і прававой асвеце. У асноўным намаганнямі сялянскіх Саветаў удалося наладзіць выпуск газет – «Голос крестьянина» (Дзісна), «Известия Витебского губернского Совета крестьянских депутатов», «Крестьянская газета» (Мінск), «Крестьянское слово» (Магілёў). На Віцебшчыне, як і паўсюдна, выканкамы займаліся выпіскай літаратуры, скліканнем сходаў, мітынгаў, ажыццяўлялі іншыя праекты, скіраваныя на асвету сялянства. Віцебскі павятовы Савет сялянскіх дэпутатаў для вяскоўцаў выпісваў газеты, набываў літаратуру. З моманту свайго ўтварэння ў кіраўніцтве сялянскіх арганізацый выявілася присутнасць партыйных работнікаў.

У сваёй масе яны з'яўляліся эсэрамі [5], а ў адзінкавых выпадках і на асобных адрэзках

часу – народнымі сацыялістамі (Віцебск, Магілёў) і бальшавікамі (Мінск, Мазыр). У далейшым лінія паводзін усяго сялянскага Савета вызначалася партыйным кіраўніцтвам. Як адзначалася ў рэзалюцыі II сялянскага з'езда Мінскай і Віленскай губерняў ад 2 жніўня, «з прычыны, што шэраг кіраўнікоў улады на месцах вядзе работу, шкодную для сялянства, патрабаваць неадкладнага выдалення губернскага і некаторых іншых павятовых камісараў, аб чым давесці да ведама Часовага ўрада».

Заўважым, што калі ў азначаным выпадку гэтае патрабаванне не знайшло падтрымкі членаў камісарыята, то ўздзеянне «рэвалюцыйнай дэмакратыі» Магілёўшчыны на свайго губернскага камісара было больш дзейсным, у выніку чаго М. М. Друцкі-Сакалінскі мусіў падаць у адстаўку. У многім дзякуючы намаганням сялянскіх з'ездаў ад пасады былі вызвалены камісары Бабруйскага, Гомельскага, Горацкага, Клімавіцкага, Рэчыцкага, Сенненскага паветаў. Як правіла, арганізатары губернскіх і павятовых форумаў уносілі ў парадак дня наступныя пытанні: дапамога фронту, барацьба з дэзерцірствам, зямельнае пытанне і зямельныя камітэты, прымірэнчыя камеры, харчовае пытанне і харчовыя камітэты, кааперацыя, Пазыка Свабоды, школа, нацыянальнае пытанне і інш. Рэакцыя самога беларускага сялянства на ліпеньскія падзеі ў Петраградзе і мяцеж Карнілава была нязначнай і выявілася толькі ў рэзалюцыях яго прадстаўнікоў на губернскіх і павятовых з'ездах. У верасні – кастрычніку 1917 г. характэрнымі асаблівасцямі ў грамадска-палітычнай дзейнасці сялянскіх Саветаў з'яўляліся, па-першае, іх актыўнасць у сферы земскіх выбараў і, па-другое, іх далейшае ўмацаванне ў якасці апорных пунктаў ПС-Р у перадвыбарчай кампаніі ва Устаноўчы сход.

Галоўным пытаннем, якое выносілася на разгляд сялянскіх з'ездаў, як і раней, заставалася аграрнае, і важнейшай перадумовай яго становіцца вырашэння выказвалася прапанова аб перадачы ўсіх зямель (за вядомым выключэннем) у распараджэнне зямельных камітэтаў менавіта да склікання Устаноўчага схода.

На карысць бальшавіцкай рэзалюцыі па аграрным і іншых пытаннях выказаліся толькі дэлегаты сялянскага з'езда Мазырскага павета. Усе ж астатнія з'езды прынялі эсэраўскія рэзалюцыі з доляй неістотных адрозненняў. Сярод традыцыйнага мноства пытанняў, якія ставіліся ў парадак дня сялянскіх з'ездаў, асоба ўвага надавалася Устаноўчаму сходу. Галоўным чынам, па гэтай прычыне былі скліканы губернскія з'езды Саветаў сялянскіх дэпутатаў Магілёўшчыны, а таксама (сумесна з рабоча-салдацкімі) Віцебшчыны і Віленшчыны. Фаварытамі

на выбарах па 3 губернскіх і 1 Заходнефрантавой акругах лічыліся эсэры, якія здолелі заручыцца падтрымкай сялянскіх Саветаў і салдат сялян Заходняга фронту. Характэрна, што на шляху да Устаноўчага схода сялянскія Саветы Беларусі ўсіх узроўняў, за выключэннем Мазырскага, праводзілі ў жыццё палітычную лінію свайго цэнтральнага органа – Выканаўчага камітэта Усерасійскага сялянскага з'езда, скіраваную на падтрымку Часовага ўрада. Па гэтай прычыне яны не падтрымалі ініцыятывы большавікоў у скліканні II з'езда Саветаў, каб не ўзмацняць напружанасць у краіне напярэдадні выбараў ва Устаноўчы сход. У лістападзе 1917 г. адбываецца апошні, заключны перыяд у гісторыі сялянскіх Саветаў, калі па меры ўмацавання ўлады большавікоў і левых эсэраў у краіне, у тым ліку на Беларусі, палітычныя і эканамічныя працэсы выходзяць за межы лозунгаў Лютаўскай рэвалюцыі.

На працягу азначанага месяца адбываецца палітычная дыферэнцыяцыя Саветаў па крытэрыю стаўлення да Кастрычніцкай рэвалюцыі. Тая іх частка, якая прызнавала прыярытэт Савецкай улады перад Устаноўчым сходам і брала ўдзел у ажыццяўленні яе дэкрэтаў, паступова губляла ўласцівае грамадскіх арганізацый. Фактычна, мела месца іх якаснае пераўтварэнне ва ўладныя структуры – органы Савецкай улады, шляхам зліцця ў адзіныя Саветы рабочых, салдацкіх і батрацкіх дэпутатаў. Пры гэтым, у адрозненне ад паслялютаўскага перыяду, сялянскія дэпутаты ўжо не карысталіся аўтаноміяй і ва ўсім мусілі падпарадкавацца большавіцка-леваэсэраўскаму кіраўніцтву. Раней за ўсё страціла арганізацыйную самастойнасць сетка сялянскіх Саветаў Мінскай і Віленскай губерняў пасля свайго III з'езда, калі, дзякуючы большавіцкай апэратыўнасці, быў адпраўлены ў адстаўку выканкам на чале з эсэрам Несцеравым. Новы выканкам на чале з большавіком Крывашэіным у складзе 35 чалавек увайшоў у Аблвыкамзах. Сялянства Віцебскай губерні на выбарах ва Устаноўчы сход, аддаўшы перавагу большавікам, больш на заклікі эсэраў аб процідзеянні Савецкай уладзе не рэагавала. Іх і без таго слабыя грамадскія арганізацыі перапынілі існаванне да снежня хутка і бесканфліктна.

Што тычыць шматлікіх і добра арганізаваных павятовых Саветаў сялянскіх дэпутатаў Магілёўшчыны на чале з губернскім выканкамам, то іх пераўтварэнне ў органы ўлады адбывалася неаднолькава як у часе, так і ў спосабах. Так, у ліку першых, хто прызнаў ленінскі Савет народных камісараў і яго дэкрэты, былі Гомельскі і Аршанскі Саветы. Адназначна, зліўшыся з Саветамі рабочых і салдацкіх дэпутатаў, яны

набылі новую назву з дадаткам «сялянскіх і батрацкіх». Старшыні ж астатніх сялянскіх Саветаў на чале з губернскім выканкамам, Р. І. Пеўзнерам і П. М. Воранавым, ігнаруючы дэкрэт аб зямлі, 19 лістапада абвясцілі аб перадачы па праекту «ўсіх памешчыцкіх зямель, лясоў, жывога і мёртвага інвентару ў веданне зямельных камітэтаў» Чарнова і Маслава [6].

Заклучэнне. Асноўны цяжар па ўліку панскай маёмасці ўскладаўся на абраныя пры Часовым урадзе валасныя земствы, зямельныя камітэты і валасныя сялянскія Саветы. Фактычнае супадзенне аграрнай палітыкі эсэраў і большавікоў прадухіліла адкрыты канфлікт Савецкай улады з сялянскімі Саветамі Магілёўшчыны і абумовіла іх збліжэнне. Па сутнасці, сялянскія Саветы былі прадстаўлены не сялянамі, а эсэраўскімі функцыянерамі, перад якімі паўстаў выбар далейшага шляху: супрацоўніцтва або апазіцыі. Канчатковыя, на карысць большавікоў, вынікі няўстойліваму становішчу эсэраў падвёў у студзені 1918 г. III з'езд Саветаў сялянскіх дэпутатаў. Нягледзячы на сацыяльную рэвалюцыю, якую ажыццявіла частка расійскага грамадства на чале з партыяй большавікоў у кастрычніку – лістападзе, першапачаткова іх палітыка ў адносінах сялянства грунтавалася на заканадаўчай базе Часовага ўрада і праграмных палажэннях ПС-Р у аграрным пытанні.

Літаратура

1. Рыжанкоў, І. М. Сялянскія арганізацыі ў вырашэнні грамадскіх і дзяржаўных праблем: па матэрыялах беларускіх губерняў (сакавік – чэрвень 1917 г.) / І. М. Рыжанкоў // Труды БГТУ. Сер. V, Политология, философия, история, филология. – Вып. XVIII. – 2010. – С. 50–53.
2. Объявление // Наше свободное слово. – 1917. – 2 декабря. – С. 2.
3. Голос крестьянства // Минский голос. – 1917. – 26 мая. – С. 2.
4. Сяменчык, М. Я. Грамадска-палітычнае жыццё на Беларусі ў перыяд Лютаўскай і Кастрычніцкай рэвалюцыі (сакавік 1917 – сакавік 1918 гг.) : у 2 ч. / М. Я. Сяменчык. – Мінск: БДПУ імя Максіма Танка, 2001. – Ч. 1 : Грамадска-палітычнае жыццё ва ўмовах дэмакратычнага рэжыму. – 200 с.
5. Губернский съезд 5–8 августа // Известия Витебского губернского Совета крестьянских депутатов. – 1917 г. – 15 сентября.
6. Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі. – Фонд 2679. Быхаўскі павятовы зямельны камітэт. – Воп. 1. – Спр. 9. – Л. 81.

Паступіла 30.03.2011